

Sodr`ina:

1. Op{t del	11
1.1 Voved vo ma{ inst vot o	11
1.2 Ma{ inski delovi, pot sklopovi i sklopovi	14
1.3 St andardizacija	15
1.3.1 St andardni broevi	16
1.3.2 Uni verzal na deci mal na klasi f i kaci ja	18
2. Tolerancii	21
2.1 ISO – sist em na t oleranci i	22
2.1.1 Poi mi vo ISO – sist emot na t oleranci i na dol `inski t e meri	23
2.1.2 Golemi ni i polo `bi na t oleranci ski t e poli wa	25
2.1.3 Sist emi na nalegnuvawat a	26
2.2 I zbor i prika `uvawe na t oleranci i t e i nalegnuvawat a	29
2.2.1 Ozna-uvawe na t oleri rani t e meri	29
2.2.2 Graf i ~ko prika `uvawe na t oleranci i t e	31
2.2.3 Pri meri na nalegnuvawa	32
2.2.3.1 Labavo nalegnuvawe	32
2.2.3.2 Nei zvesno nalegnuvawe	33
2.2.3.3 Cvrst o nalegnuvawe	34
3. Ma{ inski mat erijali	35
3.1 Dobi vawe na `el ezot o	35
3.1.1 Surovo `el ezo	36
3.1.2 Leano `el ezo	38
3.1.2.1 Siv liv	39
3.1.2.2 Temper liv	39
3.1.2.3 Nodul aren liv	40
3.2 ^eli ~en liv i ~elik	40
3.2.1 ^eli ~en liv	40
3.2.2 ^elik – dobi vawe i glavni osobenost i	41
3.2.2.1 Siemens – Martin – ova post apka	42
3.2.2.2 Bessemer – ova odnosno Thomas – ova post apka	42
3.3 Poluproizvodi, vidovi i ozna-uvawe na ~elikot	43
3.3.1 Poluproizvodi od ~elik	43
3.3.2 Vidovi ~elici	44
3.3.2.1 Vidovi ~elici spored hemiski ot sost av	44
3.3.2.2 Vidovi ~elici spored namenat a	45
3.3.2.2.1 Op{t i konst rukt ivni ~elici	45
3.3.2.2.2 ^elici za posebna namena	50

6

3.3.3	Ozna-uvawe na ~elikot	51
3.3.3.1	Op{ t i konst rukt i vni ~el i ci	51
3.3.3.2	Legi rani ~el i ci	53
4.	Opt ovaruvawa, naponi i st epen na sigurnost a...	55
4.1	Opt ovaruvawa	55
4.1.1	St at i ~ko opt ovaruvawe i i spi t uvawe na ~el i ~ni t e mat erijal i	56
4.1.2	Di nami ~ko opt ovaruvawe i i spi t uvawe na ~el i ~ni t e mat erijal i	57
4.2	Naponi	60
4.3	St epen na si gurnost a	62
5.	Vrski so navoj – navojni parovi	65
5.1	Vrski kaj ma{ i nski t e del ovi – op{ t o	65
5.2	Element i kaj vrski t e so navoj	66
5.2.1	Navojna li ni ja, navojna povr{ i na i navoj	66
5.2.2	Element i i golemi ni na navojni ot par	69
5.3	Vidovi navoi	70
5.3.1	Met ri ~ki (mi li met arski) navoj	71
5.3.2	Whitworth – ov navoj	73
5.3.3	Trapezen met ri ~ki navoj	75
5.3.4	Drugi vidovi navoi	77
5.3.4.1	Kos navoj	77
5.3.4.2	Zaobl en navoj	78
5.4	Navojni prenosni ci	79
5.4.1	Anal i za na opt ovaruvawat a kaj navojni ot prenosni k	80
5.4.2	St epen na i skori st uvawe kaj navojni ot prenosni k	87
5.4.3	Presmet ka na navojni ot prenosni k	88
5.4.3.1	Kont rola na naponi t e vo jadrot o na vret enot o	90
5.4.3.2	Kont rola na naponi t e vo navoi t e od vret enot o	91
5.4.3.2.1	Kont rola na naponi t e vo korenot na navojot	91
5.4.3.2.2	Kont rola na naponi t e vo navrt kat a	92
5.5	Navojni vrski	93
5.5.1	Zavrt ki, navrt ki i pri dru` ni element i na navojnat a vrska ...	94
5.5.1.1	Zavrt ki	94
5.5.1.2	Navrt ki	96
5.5.1.3	Podlo` ni plo~ki (podlo{ ki)	97
5.5.1.4	Pri bor za rabot a so navojni t e parovi	97
5.5.2	Mat erijal za element i t e na navojnat a vrska	98
5.5.3	Osi guruvawe na navojni t e vrski	99
5.5.4	Presmet ka na navojni t e vrski	100
5.5.4.1	Nadol` no opt ovareni navojni vrski	100
5.5.4.1.1	I grupa – navojni vrski bez pret hodno pri t egnuvawe	101
5.5.4.1.2	II grupa – obi ~ni navojni vrski	102
5.5.4.1.3	III grupa – odgovorni navojni vrski	102

5.5.4.2	Popre~no opt ovareni navojni vrski	108
5.5.4.2.1	IV grupa – navojni vrski so nagodeni zavrt ki	108
5.5.4.2.2	V grupa – navojni vrski so nenagodeni zavrt ki	111
6.	Drugi posredni razdvojlivi vrski	115
6.1	^ivii	115
6.1.1	Presmet ka na ~ivi it e	116
6.2	Oski ~ki	118
6.2.1	Presmet ka na oski ~ki t e	119
6.2.1.1	Kont rol na premet ka na oski ~ki t e	121
6.3	Klinovi	122
6.3.1	Popre~ni klinovi	122
6.3.2	Nadol`ni klinovi	123
6.3.2.1	Nadol`ni klinovi so naklon	123
6.3.2.2	Nadol`ni klinovi bez naklon	126
6.4	@lebni spoevi	129
7.	Oski i vrat ila	133
7.1	Rakavci	135
7.1.1	Presmet ka na rakavci t e	136
7.1.1.1	Presmet ka na nadvore{ ni popre~ni rakavci	136
7.1.1.2	Kont rola na naponi t e vo rakavecot	138
7.1.1.2.1	Proverka na rakavecot na svi t kuvawe	139
7.1.1.2.2	Proverka na rakavecot na zat opluvawe	139
7.1.1.3	Presmet ka na vnat re{ ni popre~ni rakavci	141
7.1.1.4	Presmet ka na nadol`ni aksijani rakavci	132
7.2	Oski	144
7.2.1	Premet ka na oski t e	145
7.3	Vrat ila	148
7.3.1	Opt ovaruvawe na vrat ilot o	148
7.3.1.1	Opt ovaruvawe pri podigawe t ovar so pomo{ na t rkal o.....	149
7.3.1.2	Opt ovaruvawe od frikci onen prenosni k	150
7.3.1.2.1	Opt ovaruvawe od remen prenosni k	150
7.3.1.2.2	Opt ovaruvawe od cilindri ~ni frikci oni parovi	152
7.3.1.2.3	Opt ovaruvawe od koni ~en frikci onen par	154
7.3.1.3	Opt ovaruvawe od zap~est par	154
7.3.2	Premet ka na vrat ilat a	158
7.3.3	Konst rukt ivno obl ikuvawe na oski t e i vrat ilat a	160
8.	Pru`ini	165
8.1	Op{ t i karakt erist iki na pru`ini t e	165
8.2	Mat erijal za pru`ini t e	166
8.3	Glavni obele`ja na pru`ini t e	166
8.4	Flaksi oni pru`ini	168
8.5	Torzi oni pru`ini	177

8

8.5.1	Navojna t orzi ona pru` i na	179
8.5.1.1	Presmet ka na pre~ni kot na ` i cat a kaj t orzi oni t e pru` i ni	180
8.5.1.2	Presmet ka na drugi t e di menzi i kaj t orzi onat a pru` i na	181

9. Spojni ci .....

9.1	Post o jano vkl u~eni spojni ci	183
9.1.1	Krut a spojni ca	183
9.1.1.1	Presmet ka na krut a spojni ca so nagodeni zavrt ki	186
9.1.1.2	Presmet ka na krut a spojni ca so nenagodeni zavrt ki	188
9.1.2	Krut i kompenzaci oni spojni ci	189
9.1.2.1	Kanxest a spojni ca	190
9.2	Elast i~ni spojni ci	191
9.2.1	Post o jano vkl u~ena elast i~na spojni ca	191
9.2.2	Presmet ka na elast i~nat a spojni ca	193
9.3	I skl u~ni spojni ci	193
9.3.1	I skl u~na kanxest a spojni ca	194
9.3.1.1	Presmet ka na i skl u~nat a kanxest a spojni ca	195
9.4	Fri kci oni spojni ci	196
9.4.1	Fri kci ona spojni ca so koni~na dopi rna povr{ i na	198
9.4.1.1	Presmet ka na koni~nat a fri kci ona spojni ca	199
9.4.1.2	Proverka na koni~nat a fri kci ona spojni ca	199
9.4.2	Ednol amel na di skova spojni ca	201
9.5	Avt omat ski spojni ci	202
9.5.1	Si gurnosni spojni ci	202
9.5.2	Cent ri f ugal ni spojni ci	203
9.5.3	Ednonaso~ni spojni ci	205

10. Le` i { t a .....

10.1	Lizga~ki le` i { t a	208
10.1.1	Zada~a i proces na podma~kuvawe kaj lizga~ki t e le` i { t a ..	211
10.1.2	Sredst va za podma~kuvawe na lizga~ki t e le` i { t a	214
10.1.3	Na~in na podma~kuvawe na lizga~ki t e le` i { t a	215
10.1.3.1	Podma~kuvawe so maslo	216
10.1.3.2	Podma~kuvawe so mast	216
10.1.4	Presmet ka na lizga~ki t e le` i { t a	219
10.2	Trkala~ki le` i { t a	221
10.2.1	Radi jal ni (prst enest i) t rkala~ki le` i { t a	223
10.2.2	Aksi jal ni (di skovni) t rkala~ki le` i { t a	224
10.3	Klasi f i kacija i ozna~uvawe na t rkala~ki t e leli { t a	225
10.3.1	Primeri na ozna~uvawe na t rkala~ki t e le` i { t a	227
10.4	Mo} na nosewe na t rkala~ki t e le` i { t a	228
10.5	Ekvi valent no opt ovaruvawe na t rkala~ki t e le` i { t a	229
10.6	I zbor i proverka na t rkala~ki t e le` i { t a	230
10.7	Tabel i za nekoi od st andardni t e le` i { t a	232

11. Cevkini instalaciji	247
11.1 Cevki	248
11.1.1 Sostavuvawe na cevki te	249
11.2 Fazonski delovi	251
11.3 Cevki na armatura	252
11.3.1 Cevkini zatvora-i	252
11.3.1.1 Ventili	253
11.3.1.2 [iberi (zasuni)	254
11.3.1.3 Slavi ni	255
11.3.1.4 Prikl opki	256
11.4 Izbor i presmetka na cevki te	257
11.4.1 Pribli`na postapka za izbor na cevki te	258
12. Prenosnici	263
12.1 Frikcioni prenosnici	266
12.1.1 Remeni prenosnici	266
12.1.1.1 Na-ini na zat egnuvawe na remenot	269
12.1.1.2 Sili vo remenot	270
12.1.1.3 Sila od pret hodno zat egnuvawe na remenot	272
12.1.1.4 Sila { t o go opt ovaruva vrat i lot o na remeni ot prenosnik ..	273
12.1.1.5 Naponi vo popre-ni ot preseka na remenot	274
12.1.1.6 Vidovi remeni prenosnici	277
12.1.1.6.1 Ploskati remeni	278
12.1.1.6.2 Klinesti (trapezni) remeni	278
12.1.1.6.2.1 Remenici za klinestite remeni	281
12.1.1.6.2.2 Na-in na dejstvuvawe na klinestite remeni	283
12.1.1.7 Presmetka na merite kaj remenite prenosnici	285
12.1.1.7.1 Presmetka na brojot klinesti remeni	287
12.1.1.8 St epena iskori stuvawet o na remenite prenosnici	288
12.1.2 Frikcioni parovi	290
12.1.2.1 Presmetka na frikcionite parovi	293
12.1.2.2 Vkluno - iskluni prenosnici i varijatori	294
12.2 Zap-est i prenosnici	295
12.2.1 Glavno pravilo na spregnuvawet o i dopirnicana profilit e	298
12.2.1.1 Konst rukcija na dopirnicata i na spregnati ot profil	300
12.2.2 Evolvent na funkcija	301
12.2.3 Konst rukcija na spregnati ot profil...	302
12.2.4 Standarden profil na zapcite	303
12.2.5 Cilindri~ni zap-est i parovi	304
12.2.5.1 Osnovni dimenzii na zap-eni kot	306
12.2.5.2 Osnovna zap-est a let va	308
12.2.5.3 Izrabotka na cilindri~nite zap-enici	310

12.2.5.4	Glavni dimenzii na cilindri~en zap~est par	313
12.2.5.5	Aktivna dol`ina na dopirnicata	315
12.2.5.6	Stepeni na spregnuvaweto	317
12.2.5.7	Debelini na zabecoti {iro~ini na me/uzabjet o	319
12.2.5.8	Slo`eni zap~esti prenosnici	321
12.2.5.9	Sporedba na zap~enicit e so pravi i so kosi zapci	324
12.2.5.10	Vnatre{ni zap~esti parovi	325
12.2.5.11	Prika`uvawe na zap~enicit e	326
12.2.5.12	I zbor na osnovnite paramet ri na cilindri~nite zap~enci	328
12.2.5.12.1	I zbor na tipot na zap~enicit e	329
12.2.5.12.2	I zbor na {iro~inata na zap~enicit e b	329
12.2.5.12.3	I zbor na brojot zapci na maliot zap~enik z_1	330
12.2.5.12.4	I zbor na prenosniot odnos i	331
12.2.5.12.5	I zbor na agolot na zabecot β	332
12.2.5.12.6	I zbor na sredst vot o za podma~kuvawe	332
12.2.5.12.7	I zbor na mat erijal za zap~enicit e	334
12.2.6	Presmet ka na cilindri~nite zap~esti parovi	335
12.2.6.1	Pret hodna presmet ka vo odnos na naponot vo korenit od zabecot	335
12.2.6.2	Pret hodna presmet ka vo odnos na naponot na bokovite od zabecot	340
12.2.6.3	I zbor na jakosnata presmet ka na cilindri~nite zap~esti parovi	346
12.2.6.4	Kontrolna presmet ka vo odnos na naponot vo korenit od zabecot	347
12.2.6.5	Kontrolna presmet ka vo odnos na povr{inskiot prit isok	347
12.3	Koni~ni zap~esti parovi	348
12.3.1	Podelba na koni~nite zap~esti parovi	350
12.3.2	Glavni meri na koni~nite zap~esti parovi	351
12.3.3	I zbor na osnovnite golemi ni kaj koni~nite zap~esti parovi	353
12.4	Hiperboloidni zap~esti parovi	355
12.4.1	Pol`avesti zap~esti parovi	356
12.4.1.1	Prenosen odnos kaj pol`avest it e zap~esti parovi	358
12.4.1.2	Glavni dimenzii na pol`avest it e zap~esti parovi	360
12.4.1.3	Forma i podelba na bokovite od zapcite na pol`avot	361
12.4.1.4	Odliki i primena na pol`avest it e parovi	361
12.5	Stepena iskrist uvaweto kaj zap~est it e parovi	362
12.6	Veri`ni prenosnici	363
12.6.1	Kinematika na veri`nit ot prenosnik	364
12.6.2	Vidovi verigi kaj veri`nite prenosnici	368
12.6.3	Presmet ka na veri`nite prenosnici	373
	Bibliografija	377